

Voors en tegens van de Herziene Statenvertaling

Herziening mist nauwkeurigheid Statenvertaling

Bron

© 2010 getrouwevertaling.nl. Overname met bronvermelding is toegestaan. Het huidige artikel is nog niet definitief (versie 4 december 2010) en kan komende tijd nog worden gewijzigd.

In dit artikel is de tekst van de Herziene Statenvertaling gebruikt zoals die in druk is verschenen december 2010.

(Verwijzing naar bron: <http://www.getrouwevertaling.nl>)

Voor en tegens van de Herziene Statenvertaling

In dit artikel wil ik ingaan op de belangrijkste argumenten vóór en tegen de Herziene Statenvertaling (HSV) wanneer we deze vergelijken met de Statenvertaling.

Argumenten vóór de Herziene Statenvertaling

De belangrijkste argumenten vóór de Herziene Statenvertaling die we zouden kunnen noemen, zijn de volgende drie:

- 1. De HSV is betrouwbaarder dan moderne vertalingen**
- 2. Verouderd taalgebruik is aangepast**
- 3. Nieuwe kennis en inzichten zijn verwerkt**

Het eerste argument is geen argument vóór de HSV in vergelijking met de Statenvertaling, maar wel in vergelijking met andere vertalingen. In de volgende argumenten vergelijken we de HSV echter alleen nog met de Statenvertaling.

Hieronder worden deze drie argumenten besproken en wordt tevens toegelicht waarom deze argumenten (ten opzichte van de Statenvertaling!) niet doorslaggevend zijn.

De HSV is betrouwbaarder dan moderne vertalingen

Dit eerste argument is niet van toepassing op vergelijking met de Statenvertaling. Toch noem ik het, omdat er gelukkig nog een groot verschil is tussen de Herziene Statenvertaling enerzijds en diverse moderne, parafraserende vertalingen die in omloop zijn, anderzijds. Ten opzichte van deze vertalingen is de betrouwbaarheid van de HSV beslist een groot voordeel. De HSV komt qua methode sterk overeen met de vertaling NBG 1951. Dit betekent dat de oorspronkelijke teksten (de 'brontekst' of 'brontaal') sterk bepalend zijn geweest voor de woordkeus en de

zinnen in de vertaling, hoewel tegelijkertijd geldt dat de weergave niet even letterlijk en woordgetrouw is als in de Statenvertaling.

In vergelijking met de Statenvertaling komt de Herziene Statenvertaling méér aan het Nederlands (de ‘doeltaal’) tegemoet dan de Statenvertaling. Dat komt de verstaanbaarheid wellicht ten goede, maar dat ‘voordeel’ wordt voor een groot deel veroorzaakt door een minder nauwkeurige en minder letterlijke weergave van wat er in de grondtekst staat. Uitgaande van de vertaalmethode die de Dordtse Synode en de statenvertalers voor ogen stond en waaraan we de Herziene Statenvertaling toetsen, is dit een nadeel en geen voordeel. Bij de argumenten tégen de herziening die we hierna bespreken zullen, wordt hier verder op ingegaan.

Verouderd taalgebruik is aangepast

In de Statenvertaling volgens de huidige edities (GBS, Jongbloed, Den Hertog) komen verouderde woorden voor. De GBS heeft veel van deze woorden in een afzonderlijke woordenlijst opgenomen achterin de school- en zakbijbels. In de Herziene Statenvertaling zijn deze woorden vervangen. Dit is in veel gevallen terecht. Het vervangen van verouderde woorden is in de negentiende eeuw begonnen en ook in de GBS-uitgaven komen veel oude woorden niet meer voor, zoals ‘wijf’, ‘perikel’ en ‘exempel’. Het zou goed zijn wanneer ook andere verouderde woorden, met inbegrip van woorden die inmiddels een andere betekenis hebben gekregen, in de GBS-uitgaven worden vervangen. Natuurlijk dient dat met de grootst mogelijke nauwkeurigheid te gebeuren en mag vervanging niet leiden tot een andere betekenis.

Helaas is de Herziene Statenvertaling veel verder gegaan dan het vervangen van verouderde woorden, naamvallen en enkele onnodig moeilijke zinsconstructies. Ook niet-verouderde woorden zijn (onnodig) aangepast. Zinnen die vaak nauw aansluiten op het Hebreeuws en Grieks, zijn herschreven en staan daardoor dikwijls verder van de grondtekst af. Wat als een voordeel begonnen is, eindigt daardoor als nadeel. Bij de bezwaren zal hier verder op worden ingegaan.

Nieuwe kennis en inzichten zijn verwerkt

Het laatste argument vóór de Herziene Statenvertaling is het feit dat in de herziening nieuwe inzichten verwerkt zijn. Dit is inderdaad in enkele gevallen een voordeel. Over de namen van dieren en planten is thans meer bekend dan in de tijd van de Statenvertaling. Ook zijn er gevallen waarin door vergelijking van het Hebreeuws met de talen van omringende volken meer bekend is geworden over de betekenis van woorden. Ook over sommige woorden in de Griekse taal is thans meer bekend dan voorheen.

Ter nuancering van dit voordeel moeten twee dingen worden opgemerkt. In de eerste plaats is het zo dat voor de grote massa aan woorden men in de zeventiende eeuw niet minder kennis had dan tegenwoordig. Dat geldt zeker voor de

statenvertalers die op bewonderenswaardige wijze de kennis van voorgaande vertalingen, van joodse rabbijnen en andere taalgeleerden uit hun tijd wisten te combineren. De waarde van huidige nieuwe inzichten ten opzichte van de Statenvertaling is hierdoor in omvang beperkt. Het zijn uitzonderingen wanneer we nu de betekenis van een woord beter weten dan toen.

In de tweede plaats moet worden opgemerkt dat er ook nieuwe inzichten zijn die allesbehalve zeker zijn en meer weg hebben van een gissing of speculatie. Met dergelijke nieuwe inzichten moeten we zeer voorzichtig zijn. In de herziening zijn wel eens nieuwe inzichten verwerkt zonder dat vaststaat of deze inzichten wel juist zijn.

Argumenten tégen de Herziene Statenvertaling

Tegenover de genoemde argumenten vóór de Herziene Statenvertaling staan belangrijke argumenten en bezwaren tégen deze vertaling, tenminste wanneer wij deze vertaling vergelijken met de Statenvertaling. We noemen de volgende:

- 1. De herziening blijft minder dicht bij de grondtekst dan de Statenvertaling**
- 2. De herziening voegt onnodig interpretatie toe**
- 3. De herziening wijkt dikwijls onnodig af van de interpretatie van de Statenvertaling**
- 4. De herziening wijkt onnodig af van de woordkeus en zinsbouw van de Statenvertaling**
- 5. Diverse vertalingen zijn foutief of minder juist**
- 6. In diverse gevallen is de betekenis verzwakt**
- 7. Taalvernieuwing is ten koste gegaan van nauwkeurigheid**
- 8. Verwerkte nieuwe inzichten zijn soms onzeker of onbetrouwbaar**
- 9. In diverse gevallen is minder consistent vertaald**
- 10. De herziening is literair van mindere kwaliteit dan de Statenvertaling**
- 11. De herziening sluit niet aan op de kanttekeningen van de Statenvertaling**

In dit artikel bespreken we niet alle bezwaren die we hierboven hebben opgesomd. We nemen enkele van deze bezwaren eruit en lichten die toe.

De herziening blijft minder dicht bij de grondtekst dan de Statenvertaling

Dit bezwaar moet verreweg het zwaarst wegen, daarom noem ik dit als het eerste en voornaamste nadeel van de Herziene Statenvertaling ten opzichte van de Statenvertaling.

Dat de herziening minder dicht bij de grondtekst blijft, uit zich in de volgende zaken:

- a. Bijbelse spreekwijzen zijn hertaald, vooral in het Oude Testament
- b. De betekenis van afzonderlijke woorden is dikwijls minder letterlijk vertaald
- c. Soms is sprake van een zeer vrije vertaling
- d. De vertaling van 'kleine woordjes' is dikwijls minder nauwkeurig
- (e. In de vertaling is onnodig interpretatie toegevoegd; zie het genoemde punt 2)

Van deze punten bespreek ik vooralsnog alleen het eerste: Bijbelse spreekwijzen zijn hertaald, vooral in het Oude Testament.

Bijbelse spreekwijzen zijn hertaald, vooral in het Oude Testament

In het Oude Testament komen we veel Hebreeuwse spreekwijzen tegen.

Bijvoorbeeld spreekwijzen met het woord 'aangezicht'. Van de broeders van Jozef staat dat zij hem niet konden antwoorden, 'want zij waren verschrikt voor zijn aangezicht' (Gen. 45:3), dat is: zij stonden verschrikt voor hem en vreesden hem. Van Haran lezen we dat hij stierf 'voor het aangezicht' van zijn vader Terah (Gen. 11:28), dat is in zijn tegenwoordigheid of onmiddellijke nabijheid. Hagar vluchtte weg 'van het aangezicht' van Sara (Gen. 16:6). Abraham stond op 'van het aangezicht' van zijn dode (Gen. 23:3). In de Herziene Statenvertaling is het woord 'aangezicht' in al deze gevallen weggelaten of op andere wijze vertaald.

Wel maakt de herziening onderscheid tussen het 'aangezicht' bij mensen en het 'aangezicht' van God. In het laatste geval is niet hertaald. Daardoor gebeurt het dat uitdrukkingen die in het Hebreeuws volledig identiek zijn, in het ene geval wel hertaald zijn, en in het andere geval niet. Een merkwaardige keus, die bij mijn weten in geen enkele andere vertaling is gemaakt.

Ook veel andere Hebreeuwse spreekwijzen zijn hertaald. Zelfs een eenvoudige uitdrukking als 'het wildbraad was naar zijn mond' is geworden: 'omdat hij graag wildbraad at' (Gen. 25:28). Het 'brood der smarten' is geworden: 'brood [waarvoor u] moet zwoegen.' (Ps. 127:2). In Psalm 2:6 en andere plaatsen is 'de berg Mijner heiligheid' geworden: 'Mijn heilige berg'. Dit ondanks de welbewuste keuze van de statenvertalers om dit onveranderd naar het Hebreeuws weer te geven, zoals blijkt uit kanttekening 14. In Jesaja 3:8 is 'de ogen Zijner heerlijkheid' gewijzigd in 'de blik van Zijn heerlijkheid'. Is deze wijziging gepast? Waarom kon men niet eenvoudig blijven bij de Hebreeuwse tekst?

Het bovenstaande is slechts een greep. Honderden, ja duizenden voorbeelden kunnen uit het Oude Testament worden gegeven waarin Hebreeuwse uitdrukkingen zijn hertaald, terwijl de Statenvertaling bij de oorspronkelijke tekst blijft. Hoewel dit in het Nieuwe Testament minder sterk speelt, kunnen ook uit het Nieuwe Testament vergelijkbare voorbeelden worden gegeven.

De statenvertalers hadden echter een andere opdracht. Uitdrukkelijk was in 1618 op de Dordtse Synode bepaald dat zij de uitdrukkingen van de oorspronkelijke

talen, voor zover de Nederlandse taal dit toeliet, dienden te bewaren. Dat is beslist een heel ander uitgangspunt dan te streven naar gebruikelijk Nederlands! Johannes Bogerman, die de leiding had van de vertalers van het Oude Testament, schreef later: 'Wij zijn gebleven bij de woorden en orde der woorden van de Hebreeuwse tekst, zo na en nauw als ons enigszins mogelijk is geweest.' Wie het met deze werkwijze van de statenvertalers niet eens is, kan een nieuwe vertaling maken, maar kan onmogelijk onder de vlag van de Statenvertaling een herziening uitbrengen.

De herziening voegt onnodig interpretatie toe

De keerzijde van een minder letterlijke vertaling is dat de vertaler genoodzaakt is om meer interpretatie in zijn vertaling te verwerken. Dit is voor het vertalen van de Bijbel een belangrijk bezwaar. Het vertalen van de Bijbel kan niet worden vergeleken met het vertalen van een gewoon boek. Het gaat hier immers om een geïnspireerde tekst, terwijl de tekst bovendien dikwijls meerdere betekenissen kent en op meerdere manieren kan worden uitgelegd. Juist dan is het van groot belang om zeer getrouw de spreekwijzen van de Bijbel, ook in de vertaling, te bewaren. Interpretatie en uitleg dienen een plek te krijgen in kanttekeningen en commentaren, en moeten als dit mogelijk is in de tekst zelf worden vermeden.

In de Herziene Statenvertaling zien we dat aanzienlijk meer interpretatie is toegevoegd dan in de Statenvertaling. Dat zit vaak in kleine veranderingen. Soms zijn de betekenissen van woorden 'ingekleurd' (tegen de letterlijke betekenis), soms zijn woorden toegevoegd, soms is de woordbetekenis vervangen door een uitleg van een woord, enzovoort. Doel hiervan is de betekenis duidelijker te maken, maar zoals gezegd heeft dit een belangrijke keerzijde.

1 Samuël 2:33: 'het merendeel'

Een voorbeeld waarin interpretatie in de tekst is toegevoegd en waarin dit veel te ver gaat en zelfs onjuist is, is 1 Samuël 2:33. In deze tekst spreekt een profeet tot Eli: 'en al de menigte uws huizes zal sterven, mannen geworden zijnde'. Deze profetie werd vervuld toen Saul alle dienstdoende priesters, die nakomelingen en familieleden van Eli waren, liet doden. Alleen Abjathar ontkwam. Daarom verklaart de kanttekening de woorden 'al de menigte' met 'meest al'. Wat doen de herzieners? Zij vertalen: 'en het merendeel van uw huis zal sterven'. Op deze wijze wordt 'al de menigte' teruggebracht tot 'het merendeel'. Dit is een ontoelaatbare invoeging van interpretatie, die ook nog eens onjuist is.

Psalm 8:3: 'een sterk fundament gelegd'

Een ander voorbeeld is Psalm 8:3. In de Statenvertaling lezen we: 'Uit den mond der kinderkens en der zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest om Uwer tegenpartijen wil; om den vijand en wraakgierige te doen ophouden.' In de herziening zijn de woorden 'hebt Gij sterkte gegrondvest' gewijzigd in 'hebt U een sterk fundament gelegd'. Dit is een interpretatie die onjuist is. In de tekst staat dat God 'sterkte gegrondvest heeft'. Voor de betekenis van de woorden 'sterkte' en

‘gegrondvest’ in deze tekst verwijst ik nu naar de kanttekening in de Statenvertaling. Hoeveel rijker is deze uitleg dan de vertaling in de HSV! Merk ook op dat in de HSV genoemde woorden grammaticaal in een totaal andere positie geplaatst zijn. Dit staat haaks op de vertaalwijze van de statenvertalers.

Ogenschijnlijk is de herziene tekst hier gemakkelijker te begrijpen. In werkelijkheid is echter sprake van een interpretatie in de vertaling die geen grond heeft.

De herziening wijkt onnodig af van de Statenvertaling

Het aantal onnodige verschillen tussen Statenvertaling en Herziene Statenvertaling is enorm. In de meeste hoofdstukken treffen we dergelijke verschillen aan. Ik geef enkele eenvoudige voorbeelden uit het Nieuwe Testament. Deze verschillen zijn misschien niet heel groot, maar daar gaat het nu niet om. We geven deze voorbeelden om aan te tonen dat de HSV geheel onnodige wijzigingen heeft aangebracht. Naast kleine verschillen zijn er ook grotere verschillen waar sprake is van een heel andere betekenis.

Onnodige wijziging Mattheüs 1:20

In Mattheüs 1:20 staat van Jozef: ‘En also hij deze dingen in den zin had.’ In de HSV-tekst lezen we: ‘Terwijl hij deze dingen overwoog.’ Het verschil is klein, maar er is een verschil. De statenvertalers vatten het zo op, dat Jozef zijn beslissing al genomen had en van plan was Maria te verlaten. In de herziening staat slechts dat hij deze dingen overwoog. Op basis van de grondtekst is beide mogelijk. Het Griekse woord betekent namelijk niet alleen: overleggen, beraadslaan, maar ook: zich voornemen, van plan zijn, besluiten. Wanneer de herziening beoogt ‘de Statenvertaling te bewaren’, is niet te begrijpen waarom de vertaling hier moest worden aangepast. Bovendien is de keus van de statenvertalers begrijpelijk. In het vorige vers lezen we immers dat Jozef Maria heimelijk wilde verlaten. Het was bij Jozef niet meer een overwegen, maar een vast voornemen, een plan. Zijn beslissing was al genomen. Dergelijke kleinere of grotere wijzigingen komen we ontelbare malen in de HSV tegen. Onnodig is van de Statenvertaling afgeweken.

Onnodige wijzigingen Romeinen 1:3 en 31

Ik geef nog twee voorbeelden uit Romeinen 1. In vers 3 is ‘geworden’ (‘geworden uit het zaad Davids naar het vlees’) gewijzigd in ‘geboren’. Op grond van de grondtekst is de vertaling ‘geboren’ niet onmogelijk, maar ligt toch minder voor de hand dan ‘geworden’. Bovendien heeft dit ‘geworden’ een diepere dimensie dan ‘geboren’. De wijziging is volstrekt onnodig en is bovendien geen verbetering.

In vers 31 van Romeinen 1 is ‘verbondsbrekers’ gewijzigd in ‘trouwelozen’. Het woordenboek van dr. Harting geeft als betekenis: ‘naar een gemaakte overeenkomst zich niet gedragen, d.i. ontrouw, trouweloos’. Het woordenboek van W. Bauer geeft als betekenissen: ‘bundbrüsig, treulos’. Beide vertalingen zijn dus mogelijk, terwijl de grondgedachte achter dit woord wel degelijk betrekking heeft op het

breken van een verbond. Waarom moest dan deze prima vertaling worden vervangen?

Het aantal voorbeelden van onnodige wijzigingen is vrijwel onuitputtelijk. Uit al deze onnodige wijzigingen blijkt heel duidelijk dat de herzieners kennelijk niet beoogd hebben om de goede vertalingen in de Statenvertaling te bewaren. Men heeft gekozen voor een geheel nieuwe vertaling. Daarmee zijn vele uitstekende, ja betere vertalingen dan in de HSV, terzijde geschoven.

Diverse vertalingen zijn foutief of minder juist

In de Herziene Statenvertaling zijn diverse teksten onjuist of minder juist vertaald. In deze paragraaf gaat het niet om interpretatieverschillen, maar om vertalingen die echt niet in overeenstemming zijn met de grondtekst en ook niet terug te voeren zijn op een minder letterlijke vertaling.

Exodus 34:27: ‘schrijf deze woorden voor uzelf op’

In Exodus 34:27 vinden we in de Statenvertaling: ‘Verder zeide de HEERE tot Mozes: Schrijf u deze woorden; want naar luid dezer woorden heb Ik een verbond met u en met Israël gemaakt.’ In de herziening staat niet: ‘Schrijf u deze woorden’, maar: ‘Schrijf deze woorden voor uzelf op.’ Dit is onjuist. Het woordje ‘u’ is geen gewoon meewerkend voorwerp, maar is in het Hebreeuws een schijnbaar overtollig woordje, waarmee de persoon genoemd wordt die bij de handeling betrokken is (grammatici noemen dit de ‘dativus ethicus’). Mozes moest de woorden niet opschrijven voor zichzelf alleen, maar voor het gehele volk. Het is nog beter dit woordje ‘u’ weg te laten dan te vertalen zoals in de herziene tekst.

De onjuiste vertaling van het schijnbaar redundante woordje ‘u’ (in andere teksten ook wel ‘mij’ en ‘zich’) komt in de herziening in allerlei vormen voor, zodat we niet van één fout kunnen spreken, maar van vele fouten.

Jesaja 25:11: ‘ondanks zijn listige handelingen’

Het tweede deel van Jesaja 25:11 luidt in de Statenvertaling: ‘Hij zal hun hoogmoed vernederen met de lagen hunner handen.’ In de Herziene Statenvertaling is dit geworden: ‘Hij zal zijn hoogmoed vernederen, ondanks zijn listige handelingen.’ Het woordje ‘ondanks’ is foutief. Het voorzetsel in het Hebreeuws heeft hier de betekenis ‘met’, ‘samen met’ of ‘alsmede’. De betekenis ‘ondanks’ past niet bij dit voorzetsel en is hier onmogelijk. Het gaat ook in tegen de geheel juiste verklaring in de kanttekening.

Romeinen 6:19: ‘van de ene (...) tot de andere wetteloosheid’

De Statenvertaling heeft in het tweede deel van Romeinen 6:19: ‘Want gelijk gij uw leden gesteld hebt om dienstbaar te zijn der onreinheid en der ongerechtigheid tot ongerechtigheid, also stelt nu uw leden om dienstbaar te zijn der gerechtigheid tot heiligmaking.’ In de Herziene Statenvertaling is dit geworden: ‘Want zoals u uw

leden beschikbaar gesteld hebt ten dienste van de onreinheid en van de [ene] wetteloosheid tot de [andere] wetteloosheid, stel zo nu uw leden beschikbaar ten dienste van de gerechtigheid, tot heiliging.’

De tegenstelling in de tekst is symmetrisch opgebouwd. In de Statenvertaling staat ‘der ongerechtigheid tot ongerechtigheid’ tegenover ‘der gerechtigheid tot heiligmaking’. In beide gevallen geeft het woordje ‘tot’ een doel aan, wat ook blijkt uit het Griekse voorzetsel. In de Herziene Statenvertaling is deze tegenstelling niet meer te zien en is de symmetrie van de tekst doorbroken. De vertaling ‘van de [ene] wetteloosheid tot de [andere] wetteloosheid’ is op basis van het Grieks niet mogelijk, hier is sprake van een echte vertaalfout. Het woord ‘ongerechtigheid’ wordt twee keer gebruikt, maar heeft wel beide keren een andere functie in de tekst.

In diverse gevallen is de betekenis verzwakt

Door hertaling van woorden en uitdrukkingen, en ook door het kiezen van andere interpretaties, is de betekenis van de Bijbeltekst in diverse gevallen verzwakt. Ik geef enkele voorbeelden.

Psalm 119:5: ‘waren mijn wegen zo vast’

Psalm 119:5 luidt in de Statenvertaling: ‘Och, dat mijn wegen gericht werden om Uw inzettingen te bewaren!’ Dit volgt op vers 4: ‘HEERE, Gij hebt geboden dat men Uw bevelen zeer bewaren zal.’ De psalmdichter ziet dus op de grootheid van het gebod en bidt daarop of zijn wegen gericht mochten worden om Gods inzettingen te bewaren. In de Herziene Statenvertaling is vers 5 geworden: ‘Och, waren mijn wegen zo vast / om Uw verordeningen in acht te nemen!’ Het is niet meer duidelijk of dit een gebed is of een verzuchting die de psalmdichter tot zichzelf doet. Dit is een aanzienlijke verzwakking, die op basis van het Hebreeuws helemaal niet nodig is. Er staat hier een werkwoordsvorm die prima met een passieve tijd (de lijdende vorm ofwel een vorm met ‘worden’) kan worden vertaald. (Het werkwoord betekent overigens zowel ‘richten’ als ‘vastmaken’, bovenstaande opmerking gaat niet over dit verschil, maar over het niet meer vertalen in de passieve tijd.)

Prediker 1:2: ‘een en al vluchtigheid, zegt Prediker’

Het hoofdthema van Prediker vinden we in het tweede vers van het eerste hoofdstuk: ‘Ijdelheid der ijdelheden, zegt de Prediker; ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid.’ In de Herziene Statenvertaling is dit geworden: ‘Een en al vluchtigheid, zegt Prediker, / een en al vluchtigheid, alles is [even] vluchtig.’

In het woord ‘ijdelheid’, zoals dat in Prediker diverse malen voorkomt, komen diverse betekenissen samen. Het is de combinatie van leegte, nietigheid, vergeefsheid, zinloosheid en vergankelijkheid. Vervanging van dit woord ‘ijdelheid’ is nauwelijks mogelijk zonder dat de essentie van de betekenis verloren gaat. Het woord ‘nietigheid’ komt er wellicht nog het dichtste bij. De Herziene Statenvertaling kiest voor ‘vluchtigheid’. Dat is echter maar één zijde van dit woord

‘ijdelheid’. De leegte, het nietige en vergeefse van alle dingen, en daar gaat het hoofdzakelijk om in Prediker, komt met dit woord onvoldoende tot uitdrukking. Bovendien heeft het woord ‘ijdelheid’ in Prediker beslist een negatieve duiding. Ook dit komt in het woord ‘vluchtigheid’ niet tot uitdrukking. Hier is sprake van een ernstige verarming, ja zelfs verminking van de Statenvertaling.

De Herziene vertaling breekt hier met een lange vertaaltraditie in vele talen. In de King James vertaling en diverse andere, ook nieuwe Engelse vertalingen vinden we ‘Vanity of vanities’ (Ijdelheid der ijdelheden). En in Duitse vertalingen inclusief de recente editie 2003 van de Elberfelder vertaling: ‘Eitelkeit der eitelkeiten’. Ook de NBG-vertaling van 1951 had nog ‘Ijdelheid der ijdelheden’. Opmerkelijk is dat zelfs de (verder moderne) Willibrord vertaling 1995 hier veel beter vertaald heeft dan de herziene: ‘Ijl en ijdel, zegt Prediker, / ijl en ijdel, alles is ijdel.’

Het argument dat het woord ‘ijdel’ tegenwoordig iets anders betekent, gaat maar ten dele op. Het woord heeft meerdere betekenissen en ieder begrijpt heel goed dat het woord ‘ijdelheid’ in Prediker niets te maken heeft met pronkzucht. Bovendien gebruiken we in onze taal nog regelmatig ‘een ijdele poging’ (een vergeefse poging), ‘verijdelen’ en dergelijke.

Hebreeën 11:3: ‘door het geloof zien wij in’

In de Statenvertaling vinden we in Hebreeën 11:3: ‘Door het geloof verstaan wij dat de wereld door het woord Gods is toebereid, alzo dat de dingen die men ziet, niet geworden zijn uit dingen die gezien worden.’ In de Herziene Statenvertaling is ‘Door het geloof verstaan wij’ gewijzigd in ‘Door het geloof zien wij in’.

Het Griekse werkwoord dat in de Statenvertaling met ‘verstaan’ is vertaald, is afgeleid van een woord dat zowel het verstand als het innerlijk gemoed betekent. Het werkwoord dat we hier vinden betekent een bemerken, weten of begrijpen met het gemoed. Dat is meer dan het weten met het verstand, wat ook uit de woorden ‘door het geloof’ duidelijk blijkt. Het woord ‘inzien’ in de Herziene Statenvertaling duidt veel meer op een verstandelijk, rationeel weten (vergelijk de betekenis van het woord ‘inzicht’), terwijl het hier gaat om het innerlijk weten of bemerken van het geloof. Het woord ‘verstaan’ past daarom veel beter. De herziene tekst is een vervlakking van wat we in de grondtekst en de Statenvertaling vinden.

De Statenvertaling staat hierin ook niet alleen (laten we ons niet misleiden door de diverse moderne Nederlandse vertalingen), want de NBG-vertaling 1951, de King James Version, New King James Version, Schlachter-Bibel 2000 en Elberfelder vertaling 2003 hebben allemaal dit ‘verstaan wij’ (Engels: ‘we understand’, Duits: ‘verstehen wir’).

Taalvernieuwing is ten koste gegaan van nauwkeurigheid

De Herziene Statenvertaling is veel verder gegaan dan het vervangen van verouderde woorden. Vele woorden zijn ten onrechte vervangen. Dit betreft sommige woorden die niet heel gebruikelijk meer zijn, maar waarvoor geen goed alternatief bestaat (bijvoorbeeld ‘lankmoedig’ en ‘tuchtigen’); maar het betreft ook woorden die algemeen gebruikelijk zijn: bijvoorbeeld ‘verstand’ dat dikwijls gewijzigd is in ‘inzicht’, ‘waarheid’ dat dikwijls gewijzigd is in ‘trouw’, ‘verlossen’ dat dikwijls gewijzigd is in ‘redden’, ‘het gemoed’ dat soms gewijzigd is in ‘het denken’. Dergelijke veranderingen hebben met taalvernieuwing niet te maken, hier heeft men opnieuw vertaald en daarbij eigen keuzes gemaakt. Of deze hertalingen ook verbeteringen zijn, is een vraag die ik nu niet zal bespreken. We richten ons nu namelijk op enkele voorbeelden van taalvernieuwing.

Naast vervanging van woorden zijn ook taalconstructies veranderd, waardoor de vertaling verder is komen af te staan van de grondtekst. Daarnaast is de Herziene Statenvertaling onnauwkeurig in het weergeven van enkelvoud en meervoud.

Zullen, moeten en mogen

Ook heeft de taalvernieuwing gevolgen gehad voor het weergeven van geboden. In de Tien geboden is weliswaar het ‘zullen’ gehandhaafd, maar in andere gevallen is ‘zullen’ gewijzigd in ‘moeten’ en bij ontkenningen door ‘mogen’ (‘gij zult niet’ is dan geworden: ‘u mag niet’). Door dit ‘moeten’ en ‘mogen’ worden de geboden minder krachtig uitgedrukt dan door ‘zullen’. Bovendien brengt deze werkwijze met zich mee dat de herzieners dienden te kiezen tussen het ‘zullen’ van een gebod (in de HSV ‘moeten’) en het ‘zullen’ van een profetie of belofte. Daarbij kiezen zij enkele malen anders dan (de eerste keus van) de statenvertalers. Bijvoorbeeld in Exodus 14:14 waar Mozes tot het volk zegt: ‘De HEERE zal voor ulieden strijden, en gij zult stil zijn.’ Dit ‘gij zult stil zijn’ was in de eerste plaats een belofte. Het volk hoefde niets te doen, de HEERE alleen zou het voor hen doen. In de herziening is vertaald als een bevel: ‘De HEERE zal voor u strijden, en ú moet stil zijn.’ Hoeveel minder rijk is deze vertaling!

Hertaling van ‘jokken’

Een voorbeeld van een onjuiste hertaling is de vervanging van het woord ‘jokken’ in Genesis 26:8 in ‘liefkozen’. Daarmee wordt een misverstand over deze tekst bevestigd. Er staat namelijk niet in de grondtekst: ‘Izak was zijn vrouw Rebekka aan het liefkozen’ (aldus de HSV), maar: ‘Isaak schertste (of: was aan het schertsen) met Rebekka, zijn vrouw’. Het woord waar het om gaat is afgeleid van een woord dat ‘lachen’ betekent en vormt daarmee ook een zinspeling op de naam Isaak. Dit schertsen kan zeker gepaard zijn gegaan met liefkozen, want koning Abimelech maakte hieruit op dat zij man en vrouw waren. Het woord in de grondtekst heeft echter in letterlijke zin niets met ‘liefkozen’ te maken en ‘liefkozen’ is ook niet de betekenis van het woord ‘jokken’ in de Statenvertaling. De herziening is hier niet woordgetrouw. Dit als voorbeeld van een onjuiste hertaling.

Hertaling van Romeinen 1:4

In de Statenvertaling vinden we in Romeinen 1:4: ‘Die krachtiglijk bewezen is te zijn de Zoon Gods naar den Geest der heiligmaking, uit de opstanding der doden’. Hier betekent het woordje ‘naar’ niet alleen ‘wat betreft’ maar ook ‘overeenkomstig’ en zelfs ‘krachtens’. Christus was de Zoon Gods overeenkomstig en krachtens de Geest der heiligmaking, dat wil zeggen krachtens Zijn Goddelijke natuur, zoals de kanttekening dit verklaart. Ook kunnen we de tekst zó lezen dat de Geest der heiligmaking werkzaam was in de opstanding van Christus. De herziening heeft echter: ‘Wat de Geest van heiliging betreft, is Hij met kracht bewezen te zijn de Zoon van God, door [Zijn] opstanding uit de doden, [namelijk] Jezus Christus, onze Heere.’ Hiermee komen de genoemde betekenissen van het voorzetsel (‘overeenkomstig’ en ‘krachtens’) niet meer tot uitdrukking, sterker nog: deze betekenissen zijn in de herziening onmogelijk geworden. Door hertaling is een niet gering deel van de rijkdom van deze tekst weggenomen.

Nieuwe inzichten zijn soms onzeker of onbetrouwbaar

In de Herziene Statenvertaling zijn nieuwe inzichten verwerkt. Dit is in diverse gevallen een voordeel zoals eerder genoemd. Een nadeel is dat sommige van de verwerkte inzichten onzeker of zelfs onbetrouwbaar zijn.

Genesis 29:17: ‘fletse ogen’

Ik noem één voorbeeld. In Genesis 29:17 vinden we in de Statenvertaling dat Lea ‘tedere’ ogen had. Wat betekent dit woord ‘teder’? Op grond van het Hebreeuws kan dit op twee manieren worden opgevat:

- (1) Ofwel ‘teder’ betekent hier zacht, vriendelijk, lieflijk, en is daarmee een uitdrukking van schoonheid. Het verschil dat in dit vers tussen Lea en Rachel wordt gemaakt, ligt dan in het feit dat Rachel schoon van gestalte en schoon van aanzien was, terwijl Lea’s uiterlijke schoonheid vooral in haar ogen gelegen was.
- (2) Ofwel ‘teder’ betekent zwak, zodat hier sprake is van een zeker gebrek aan de ogen van Lea. De kanttekening in de Statenvertaling geeft deze betekenis.

De Herziene Statenvertaling heeft ‘teder’ gewijzigd in ‘flets’. De vertaling ‘flets’ komt in nieuwe vertalingen dikwijls voor. Toch is deze vertaling ongegrond en speculatief. Nergens heeft het Hebreeuwse woord deze betekenis of een betekenis die er op lijkt.

In diverse gevallen is minder consistent vertaald

In de Herziene Statenvertaling zien we dat de consistentie in de vertaling in diverse gevallen minder goed is dan in de Statenvertaling. Dit ondanks de claim van de Stichting HSV dat de HSV in veel opzichten consistenter is (zie ‘De Statenvertaling herzien’, 2009, blz. 40; editie 2010, blz. 31). In veel gevallen zal deze claim ongetwijfeld terecht zijn. De Statenvertalers hebben namelijk niet gestreefd naar een consistente vertaling van woorden over alle Bijbelboeken heen. Wel streefden

zij naar consistentie in de vertaling van kernwoorden en binnen een tekstgedeelte. Opvallend zijn de ‘inconsistenties’ in de Statenvertaling daardoor niet. Er zijn echter ook heel wat gevallen aan te wijzen waar juist de Statenvertaling consistent is en de HSV niet. Opmerkelijk is dat dit ook het geval is bij sommige themawoorden. De statenvertalers hadden hiervoor meer oog dan de herzieners.

Voor iemands aangezicht staan

Eerder in dit artikel noemden we al het fenomeen dat uitdrukkingen met het woord ‘aangezicht’ bij mensen worden hertaald, maar als het gaat om het ‘aangezicht van God’, niet worden hertaald. Bijvoorbeeld vinden we in de HSV in Deuteronomium 4:10: ‘Op de dag dat u voor het aangezicht van de HEERE, uw God, stond.’ Maar in Numeri 27:2: ‘Zij gingen staan voor Mozes en voor Eleazar, de priester, en voor de leiders en heel de gemeenschap.’ Hier is drie keer het woord ‘aangezicht’ geschrappt, terwijl het gaat om dezelfde uitdrukking (staan voor iemands aangezicht) als in de tekst in Deuteronomium. Dat is niet consistent.

Genesis 3:16, 17: ‘smart’ vervangen door drie verschillende woorden

In Genesis 3, na de zondeval, vinden we in de Statenvertaling drie maal het woord ‘**smart**’. Dit gebeurt twee keer in vers 16: ‘Tot de vrouw zeide Hij: Ik zal zeer vermenigvuldigen uw **smart**, namelijk uwer dracht; met **smart** zult gij kinderen baren’. Daarna ook in het volgende vers tot Adam: ‘Het aardrijk zij om uwentwil vervloekt, en met **smart** zult gij daarvan eten al de dagen uws levens.’

In de Herziene Statenvertaling vinden we in plaats van ‘smart’ maar liefst drie verschillende woorden, namelijk ‘moeite’ en ‘pijn’ in vers 16 en ‘zwoegen’ in vers 17. In het Hebreeuws gaat het om twee bijna identieke woorden met dezelfde stam. Terecht zijn deze woorden in de Statenvertaling en vele andere vertalingen op dezelfde manier vertaald. Daarmee krijgt dit woord ‘smart’ nadruk als themawoord in dit tekstgedeelte. Daar is gezien de geschiedenis die voorafging (de zondeval) ook alle reden toe. Doordat in de herziene tekst maar liefst drie verschillende woorden zijn gebruikt, is dit themawoord niet meer herkenbaar.

Genesis 31: ‘stelen’

In de geschiedenis van Jakobs vlucht uit Paddan-Aram komt acht keer het themawoord ‘stelen’ voor (Hebr. ganav). In vers 19 lezen we dat Rachal de terafim van haar vader ‘stal’, in vers 20 dat Jakob zichzelf ‘stal’ (SV: ‘ontstal’) aan het hart van Laban. Dit woord ‘stelen’ komt daarna nog zes keer voor (vers 26, 27, 30, 32, 39 2x). Het woord wordt geforceerd gebruikt, ook in het Hebreeuws (!), in de verzen 20, 26 en 27. Door dit geforceerde gebruik wordt de lezer nog nadrukkelijker op dit themawoord gewezen. De Statenvertaling vertaalt alle keren met ‘stelen’ of ‘ontstelen’ en brengt dit themawoord daarmee goed tot uitdrukking. In de HSV is dit woord in drie van de acht gevallen anders vertaald, namelijk met ‘bedriegen’ in plaats van ‘stelen’ (vs. 20, 26, 27).

Besluit

In dit artikel zijn argumenten vóór de Herziene Statenvertaling genoemd evenals argumenten tégen deze herziening. Daarbij was ons doel de Herziene Statenvertaling te vergelijken met de Statenvertaling en niet met moderne vertalingen. De conclusie van wat hierboven is besproken, is dat de Herziene Statenvertaling niet alleen een geheel nieuwe vertaling is, die talloze malen onnodig van de Statenvertaling is afgeweken, maar ook dat de herziening dikwijls minder nauwkeurig is dan de Statenvertaling. Tevens constateerden we dat in de herziening niet vertaald is op de strikt brontaalgerichte, woordgetrouwe en erg letterlijke manier van vertalen zoals de Statenvertaling gedaan heeft. Van de methode die de Dordtse Synode en de statenvertalers voor ogen stond, is men duidelijk afgeweken. Daarnaast bleken diverse vertalingen minder juist of zelfs foutief te zijn, terwijl er ook voorbeelden zijn waarin de betekenis van een tekst is verzwakt. Ook de taalvernieuwing is niet in alle gevallen juist doorgevoerd, maar heeft geleid tot minder nauwkeurige vertalingen. Ten slotte blijken er gevallen te zijn waarin de woordconsistentie in de herziening minder goed is dan in de Statenvertaling, ook als het gaat om themawoorden.

Dit alles doet de balans duidelijk doorslaan ten gunste van de Statenvertaling. Deze herziening draagt niet werkelijk bij aan het bewaren van de goede vertaling die wij hebben. De vertaling staat verder af van de grondtekst, vooral in het Oude Testament. Verbeteringen in incidentele gevallen kunnen niet opwegen tegen de vele gevallen waarin de vertaling minder nauwkeurig is geworden. Het zou een geheel onjuiste keus zijn om ter wille van gemakkelijker Nederlands deze nieuwe vertaling te omarmen en de getrouwe Statenvertaling daarvoor te laten liggen!